

Anmeldelser.

Karl Haff. Die dänischen Gemeinderechte. I. Theil. Almende und Markgenossenschaft. II. Theil. Die Feldgemeinschaft. Leipzig 1909. A. Deichert'sche Verlagsbuchhandlung Nachf. (G. Böhme).

Dette omfattende Arbejde skyldes Privatdocent ved Universitetet i Würzburg Dr. jur. Karl Haff. Det kan kun være Danske en Glæde, at en yngre sydtysk Lærd vil tage Del i Arbejdet paa vort Lands Historie. Vi maa vist erkende, at der er et saadant Myr af Opgaver indenfor vort Lands og Folks Historie, som endnu savne deres Belysning — dette har vel ikke mindst „Danmarks Riges Historie“ vist —, at enhver Hjælp dertil maa være kærkommen. Forf. har da ogsaa fundet et rigtig godt Emne i Studiet af de agrariske Fællesskabsforhold i Fortid og Nutid. Og særlig har, i Mod-sætning til det egentlige Fællesskab i Bymarken, Retten til og Brugen af Almindingerne og Fællesskovene været lidet undersøgt. Ogsaa for Forf.s eget Hjemland kan Emnet have Interesse, idet endnu mange tyske Egne henligge under Besiddelsesforhold af middelalderlig Art, medens Danmnrk, som Forf. siger, forholdsvis tidligt mellem Europas Lande i det 18. Aarh. lykkeligt sprængte det gamle Fællesskab.

Forf. har taget fat paa Opgaven med udmærkede Forudsætninger og uden at sky nogen Møje. Han er vel bevandret i den nordiske Literatur og læser de nordiske Sprogs ældre og nyere Former med Lethed, han har medtaget mangfoldige Kilder til Belysning af det Emne, han omfatter, og det er kun sjældent, at man ser, at Bøger og Afhandlinger ere undgaaede hans Opmærksomhed, ligesom han med godt Udbytte har be-

nyttet Matrikelkontorets ældre Protokoller. Dertil kommer, at Forf. ikke blot søger paa alle Maader at belyse sit Hovedemne, han kommer ved hvert Skridt ind paa store Spørgsmaal, saasom Landets Bebyggelseshistorie, Folkets Bestanddele, Landets Inddeling, Jordernes Skyldsætning, Tolkning af mange gamle Udtryk, Spørgsmaal af økonomisk Art, Skovbrug osv. Tilsidst skildrer han Udskiftningstiden, og han fortæller om Nutidens danske Landbrug, Fællesmejerier, Andelsvæsenet, Kvægavlsforeninger, samt hvad der heraf kan læres til Nytte for det tyske Landbrug. Det har vel nok været en Fare for Forf., at han har dristig vovet sig ud paa for vidt et Omraade og stadigt villet drage store Linier; ungdommeligt Mod har han i hvert Fald ikke manglet og heller ikke en stor Trang til at gøre „Opdagelser“.

En betydelig Plads i første Bind af Forf.s Bog indtager hans Bekæmpelse af, hvad jeg har udtalt i „Studier over Kong Valdemars Jordebog“ om Kongens Ret til Almindinger og store Skove. Saaledes har jeg sagt: „Kongen ejer alt egentligt „audn“, alle Overdrev og øde Heder“ (S. 335). Her er det nu besynderligt, at Forf. oversætter „alle Overdrev“ ved „alle Weiden“ (S. 37). Dette er jo dog rent at forrykke mit Standpunkt, jeg har aldrig ment, at Kongen ejede alle Græsgange og Fællede. Dem har jeg ikke kunnet betegne som „egentligt audn“, og naar jeg umiddelbart efter Oredrev nævner „og øde Heder“, vil det dog vel være klart, af hvilken Art Oredrevet tænkes at være. Tilmed billiger Dr. Haff N. M. Petersens Antagelse, at Oredrift (Overdrev) er sammensat med Ore, men Ore er jo en større, sædvanlig med Underkov begroet Strækning (Mandix), tør, sandig, ufrugtbar Grund, gold og stenet Jord (Rostgaard), i Skaane: stenig vild mark, bevuxen med små træn, enbuskar och ljung, eller: stor skog, urskog (Rietz). Der var mange Oredrev og Almindinger i Privates eller i Bykommuners Eje, og Forf. kender godt min Udtalelse derom i Stridsskriftet mod Paludan-Müller: „alle de Overdrev, som dengang (1231) ikke vare bemægtigede af Landkommunerne eller af Private, vare Kongens“ (S. 56). Jeg

udtaler her tillige, at det kun kan afgøres for hvert enkelt Tilfælde, om et saadant Oredrev var Kongens eller ikke. Derfor er Forf. da ogsaa nødt til andensteds at tilføje, at jeg heller ikke har villet paastaa, at Græsgange ikke skulde kunne findes i Privateje (S. 46 f.). Forf. bør erkende, at han kæmper mod en Opfattelse, han tillægger mig med Urette.

Dr. Haff's Theori er nu den, at Almindingssskovene og Oredrene i overvejende Grad vare i Landsbyernes Eje, og han søger at begrænse Kongens Ret saa meget som muligt.

Paa Jydske Lovs Sætning, at „Kongen ejer, hvad Ingen ejer“, skal jeg ikke lægge særlig Vægt; det er klart, at den kun kan være en Hjælpesætning og i mange Tilfælde maa fordre en nærmere Begrænsning eller Forklaring. Men at der virkelig tilkom Kongen en Ret til Almindinge, fremgaar dog vel for det første af, at Kongen faktisk i alle Landsdele ejede en betydelig Mængde af saadanne, endvidere deraf, at K. V. Jordebog for Skaanes og Hallands Vedkommende flere Gange nævner som Konunglef „de andre Byer, dannede af Alminding“, „alle Øer, som kaldes Alminding, og Landsbyer, opstaaede paa dem“, „hele Skoven, som kaldes Alminding, og Byer, der ere dannede af den“, „alle Øer, som kaldes Alminding“.

Forf. paaberaaber sig fra sin Side Skaanske Lov 70 (IV. 6). Her staar: bo Mænd i By sammen „og have alle Alminding sammen, Skov eller Lyng eller andre øde Mark“, da kunne de, som ville opdyrke noget deraf, tvinge de andre, som ikke ville dyrke, til Udskiftning; han slutter heraf, at det var Bymændene, som ejede Alminding, ikke Kongen. Her overser Forf., at Lovstedet jo slet ikke udtaler en almindelig Regel, men kun viser, at ogsaa Byer kunde eje Alminding („hvis de have Alminding“), hvad ingen vil bestride. Og endelig staar der i Jydske Lov I. 53, at i Almindings Skov ejer Kongen Jord og Bønder Skov, hvilket Forf. umuligt kan komme bort fra. Paa Grund af denne Konges Ret til Grunden i de mangfoldige Almindingssskove i Jylland er det ret forklarligt, at K. V. Jordebog kun nævner i Jylland som kongelige saa-

danne enkelte Skove, hvor Kongen tillige udelukker andre fra Benyttelsen. Dette kan jo dog ikke vække Forundring¹⁾.

Men ogsaa hvor Forf. behandler de enkelte Rettigheder over Almindingen, kommer han til at opstille urigtige Sætninger. Saaledes siger Forf. (S. 39), at efter Skaanske Lov 197 (XI, 12) har den, som hugger Træ i Almindings Skov, Ret til dette Træ Aar og Dag; efter den Dag har enhver Ret dertil, ikke Kongen alene. Nej selvfølgelig; har nogen Ret til at hugge i Alminding og han saa yderligere betegner det fældede Træ som sit ved „at skære af ved begge Ender“, da har han ved sin Tildannelse og Mærkning tilstrækkeligt tilkendegivet sin Besiddelsestagselse og Træet forbliver hans, indtil et Aar er gaaet, men har han ikke inden den Tid ved at føre Træet hjem yderligere bemægtiget sig det, har han opgivet sin Ret, og da vaagner den lige Ret for alle andre. Tilstanden bliver da, som før Træet blev hugget og da enhver kunde tilegne sig det.

En Hovedbetydning vilde det have, om Forf. kunde bevise,

¹⁾ Forf. har vistnok Ret i, at Almønning ikke betyder „hvad der er alle Mænds Ejendom“, saaledes som Professor Poul Joh. Jørgensen, Forelæsninger over den danske Rets historie S. 134, har udtalt, derimod, hvad der staar til alles Benyttelse; men naar han tilføjer, at Jørgensens Opfattelse dog er et betydeligt Fremskridt fremfor den tidligere Grundregaletheori, kan jeg ikke se denne Forskel udtalt i Jørgensens Bog. Han antager, at i den ældste Tid opfattedes Alminding som Folkets Fælleseje, og at der da var fri Adgang til gennem Opdyrkning at grundlægge nye Landsbyer. „Fra et vist Tidspunkt af synes der imidlertid at være foregaaet en Forandring i Opfattelsen af Almindingen, idet man gennem Sætningen om, at hvad ingen Mand ejer, det ejer Kongen, naaede til at anerkende dennes Ejendomsret til alle de større sammenhørende Skovstrækninger o. lign., som ikke maatte siges at høre med til de enkelte Byers Fæled“. En Følge af denne Opfattelse maatte blive, at „Adgangen til Opdyrkning af den for Fremtiden blev afhængig af Kongens Tilladelse“. Dette er dog i Virkeligheden en Bestemmelse af Forholdene i det 13de Aarh., som svarer til mine Udtalelser og som ikke lader sig forlige med Haff's Hovedsætninger.

at i Alminding og paa aaben Hede enhver kunde tilegne sig Jord, uden at Kongen kunne gøre nogen Grundret gældende. De af Forf. anførte Lovsteder indeholde imidlertid ikke det mindste derom. Jydske Lov III. 68 omhandler, at nogen ved Hedebrand forvolder Skade paa anden Mands Besiddelse og saaledes ogsaa paa hans *urctæfang*. Dr. Haff (I. 14) oversætter dette Ord ved en paa Heden indvunden individuel Ejendom, men det er sikkert urigtigt. Der staar — i Flensborg Haandskriftet af Jydske Lov — at man kommer til at brænde „manz urctæ fang up swa sum ær liung æth torf“, og de to her nævnte Eksempler vise afgjort bort fra dyrket Jord. Andre Haandskrifter have Urtæfang, men til Forsvar for hin Læsemaade kan anføres, at et jydske Brev af 1495 nævner en Del Gods med deres Tilliggende, „Ager, Eng, Skov og Mark, Fiskevand og Fægang, Yrke Fang og Brænde Fang, Vaadt og Tørt“ (Danske Mag. VI. 196). Dette Brev viser imidlertid atter, at her ikke kan være Tale om indvunden Jord; der maa sigtes til en Brugsret eller til at man vinder noget ved at *yrkjæ*, at arbejde. I sin nylig udkomne Undersøgelse over Flensborg-Haandskriftet af Jydske Lov, hvilket iøvrigt erklæres for ikke at være „noget godt Haandskrift“, udleder Docent V. Dahlerup Ordet af det nævnte Verbum *yrkjæ*, men han fortolker rigtignok Lovstedet som handlende om Brand af saadanne „Dyrkningsprodukter“ som Lyng eller Tørv¹⁾. Saaledes kan dette Lovsted her slet ikke benyttes, som det er sket af Forf. I et Brev af 1554, der indeholder en lignende Remse som Brevet af 1495, staar der „Urthefang, Hede og Mose“ (ib. 158). I en Dom af 1537 nævnes ogsaa „rette Feldt, Forthe oc Yrthefang, att hans Rethedt thermett er mett andre Eyghere i thett samme Stedt e saa gott“, men altsaa atter en fælles Benyttelsesret, ikke en individuel Ejendom (Gl. Domme II. 6).

Hvad Forf. iøvrigt anfører om enhvers Ret til at bemægtige sig Jord paa Alminding, savner ganske Holdepunkter²⁾.

¹⁾ Nordisk Tidsskrift for Filologi 3 R. XVII. 44.

²⁾ Forf. (S. 44 f.) nævner A. Sunesøn 103, d. e. Skaanske Lov 175.

Naar Forf. behandler Gribsjord som en Del af Almindingen, der af de enkelte er indtaget til Dyrkning, er dette heller ikke rigtigt. Forf. siger med Rette, at Gribsjord ikke forekommer før det 16. Aarhundrede, men hvorfor vil han saa bringe den i K. V. Jordebog nævnte Gripscogh (d. e. Manden Gribs Skov) i Nordsjælland i Forbindelse dermed, tilmed da de paa dennes Grund opstaaede Byer vare Kongens og, som Haff selv bemærker, ikke fulgte Reglerne om Gribsjord. Gribsjord laa sædvanlig indenfor Byens eller Bymarkens Omraade, men faldt ikke ind under den rebdelte Jord. Det var Jordstykker, som laa tæt op ad Agerlandet og som derfor lettelig af en Dyrker kunde inddrages under hans Lod; det var ikke blevet medtaget under Rebningen, fordi det var af ringe Omfang eller Beskaffenhed. Saaledes udtaler i en Dom en Mand, at „nogle Balker“, han har pløjet til sin Ager, er Gribsjord; i en anden Dom hævder en Mand, at han har nogle Møller med Dam og Damsbond ved Skøde, og at det ikke er „nogen Flaskejord eller Gribsjord“; Flaske betyder Flig, Strimmel. Gribsjorden laa hen uden Grænsemærker, og regnes derfor til „ukendt Jord“, men blev Bymarken skiftet paa ny, gik den, selv om nogen havde pløjet Jorden, ind under den fælles Jord¹⁾. Ingen turde bemægtige sig Gribsjord, og var det sket, maatte den opgives, jfr. Rougsø Herreds Justitsprotokol 6. August 1674: ingen i Karreby maa befatte sig med Grib eller fælles Jord, som findes nogensteds enten paa Karreby Mark eller dér i By, enten at age i Gaard til Gødning eller anden Gavn og Brugelighed at tilegne, førend han faar Samtykke dertil eller faar sin Lod og Del deraf tilskift.

Saaledes kan ingen ved Opdyrkning tilegne sig Jord, som hørte til Hede, Fælle, Alminding, Oredrev, uden at have Ejerens, Byfællernes eller ogsaa Kongens Tilladelse hertil²⁾.

om at en Bys Mark støder mod en anden Bys Fælle, ligesaa Eriks Sjællandske Lov III. 8, der omtaler „nokær the oræ ær mangæ men aghæ lot i“. Men heraf kan jo da intet bevises.

¹⁾ Rosenvinge, Gamle Domme I. 261, III. 20, 249, IV. 108.

²⁾ Forf. skriver (I. 57), at endnu 1593 synes Bornholmerne uden Øvrighedens Tilladelse at have ryddet Jord paa Almindingen.

Den samme Retsregel findes i Sverige og Norge. Nybyggeren paa en Herreds-Alminding maatte i Sverige allerede i en tidlig Tid have Herredets Tilladelse, ligesom Kongens Tilladelse paa Kongens Alminding, og i Norge var Kongen Herre over alt ubygget¹⁾.

Det er ved alt dette en lagttagelse, som Forf. ikke har gjort og som dog har sin store Interesse, nemlig den Uvilje, hvormed man i alt Fald siden Middelalderens senere Aarhundreder har set paa Nybygder og nyt Lands Indtagen under Ploven. Saaledes hedder det i de skaanske Privil. 1481 art. 4, at de, som have bygget Gærde paa Kongens Alminding og gjort Enemærke, skulde afbryde det, og 1546 faar Stig Pors Brev om, at der ingen maa „bygge eller indtage paa nogne Kongens Almindinge eller Hede, som udlagte ere udi Torne Herred, og skal have Befalinge paa at tale dem til, som allerede have bygt derpaa“²⁾. 1570 befaler Kongen, at Aasborg Gaard i Oksie Herred, der skal være bygt „paa Kronens Alminding Lindholms Ladegaard“ og være til Skade for Bønderne i Uglerop, skal nedbrydes, men Bønderne saa svare den halve Tønde Smør, der hidtil svaredes af Aasborg (Kanc. Brevbøger 1. Juli 1570). I Fyns Vedtægt 1492 art. 10 hedder det: „hvo, som haver ryddet Alminding, nyder ej mere end som ham falder udi Del og udi Reb og Raft, og ingen Mand rydde herefter uden alle Ejeres Tilladelse“. Borgmester og Raad i Nykøbing paa Mors bestemte 1460, at den Mand, som pløjer Hedejord, nyder den, saa længe den vorder rødden, som er eet Aar, men senere kun saalænge den bruges med

og han henviser i Anm. til Hübertz, Aktstykker 513 f. og de Bornholmske Artikler af 1499 i Geheim. Aarsb. V. 84. Efterser man disse Kilder, vil man finde, at de kun tale om, at Skovene ere blevne forhugne.

¹⁾ Kreüger, Agrariska förhållandenas utveckling i Sverige 50 f. Hjelmérus, Jordeganderättens historia, Lunds Universitets Årsskrift XX. 53. Brandt, Norsk Retshistorie I. 241 ff. Taranger, Den norske Rets Historie II. 187. Haff I. 43, 59.

²⁾ Danske Mag. 4 R. I. 240. Samtidig stævner han Hr. Holgers Enke, fordi hendes Mand lod bygge nogle Gaarde og Bol paa Kongens Alminding imod Kong Frederiks Forleningsbrev (ib. 239).

Korn og Gødning; gaar et Aar hen uden dette, kan en anden nytte Jorden med Korn og Gødning mod at gøre den, som pløjede, Fyldest for et Aars Pløjning¹⁾).

Grunden til, at der lagdes saa stærke Hindringer for Opdyrkning af Alminding, var vel den store Betydning, som Græsning og Kvægavl paa de Tider havde i Forhold til Agerbruget. Paa enhver Indskrænkning af det Omraade, hvorpaa Kvæget kunde gaa, saa man med Uvilje, og jo tættere Landsbyen blev bebygget ved, at Gaardene deltes eller en Medarving fik Del i Gaarden, eller over Hovedet ved, at Jorddyrkernes Tal steg, desto flere var der, som ønskede Kvæghjordens Tal forøget. Endelig var der saa stor Trang for Dyrkere af det allerede til Agerbrug optagne Land, saa mange „øde Gaarde“ uden Dyrkere, at Opgaven først og fremmest maatte være at faa dette Gods „besat“.

I sin hele Udredning af Ejendomsforholdene har Forf. været ganske særlig uheldig, naar han tre Gange opstiller *Alment* som Benævnelse for Købstadmarken (I 43, 50, 206, og Registret: Stadtmende). Der staar i Priv. for Odense 1477 § 1, at Stadens Frihed skal række saavel inden Stadens Værn og Havlværk som inden dens Markeskjel, „som almenth kalles bierk eller vicbelle“. Forf. opfatter *almenth* som et Hovedord og som Navn paa Bymarken, hvilken han saa atter forblander med Byomraadet (Weichbild), hvorfor han i et af Citaterne simpelthen lader de tre sidste Ord udgaa. Meningen er jo imidlertid, at Byens Omraade *alment*, d. e. i daglig Tale, kaldes Birk eller Vibel (jfr. Kalkars Ordbog). Haff er saaledes bleven vildledt af, at Almende paa Tysk betyder Alminding, og han er kommen til at halshugge Sætningen, hvad der bliver dobbelt uheldigt ved de store Resultater, han bygger derpaa, om Købstæders formentlige Opstaaen paa Almindinge.

Det vil ses, hvorledes Forf. i det Hele paa mange Maader vil begrænse Kongens Ret og udvide „alle Mænds“, men hans Tolknings ere ofte ret forvredne. Saaledes har han mærkelig

¹⁾ Dueholms Dipl. 123. Brevet stadfæstet af Frederik I. 1528 (Registranter 192).

misforstaaet de gamle Loves Regler om Kongens Ret til Hvaler (S. 38 f.). Efter hans Opfattelse skulle Hvaler, Delfiner og andre store Fisk tilhøre enhver Finder, saa længe denne ikke har skaaret et Stykke af dem, thi fra dette Øjeblik blev de Kongens. Dette lyder højst besynderligt. Forf. har ikke kendt min Afhandling her i Tidsskriftet (7 R. VI. 115 ff.) om dette Emne; idet jeg henviser til denne, skal jeg her kun bemærke følgende. Det er alene de meget store Fisk (altsaa ikke Delfiner), som blive Kongens, og her kommer Sætningen frem om Kongens Ret til det, der er for stort for den enkelte („storæ fiskæ thær man ma æi bæræ“). Forf. lader den strandede Delfin tilkomme Kongen, skønt Jydske Lov udtrykkelig regner Marsvin og Sæl til dem, som man kan bære og som ikke ere Vrag. Forf. ser ikke, at Stør, der er en mindre Fisk, af en helt anden Grund, nemlig som Kostbarhed (*görs-um*), tilfalder Kongen. Mest besynderlig er dog Forf.s Forestilling om, at Hvalen først bliver Kongens, naar Finderen har taget det mindre Stykke af den, der tilkommer ham i Findeløn. I Erik Sj. Lov III. 62 hedder det: naar hint Stykke er taget, „tha ma ængin sithæn af takæ, for thy at thær star tha konungs marc a“. Hvalen har nu faaet et Mærke paa sig om, at en har fundet den, har taget sin Findeløn og efterkommet sin Pligt til at melde Strandingen til Kongens Gaard, og den, som senere kommer tilstede, tør intet tage. Det er ikke Finderen, som skænker Kongen Dyret, han har til ingen Tid Ret til andet end en Findeløn, Hvalen er selvfølgelig fra første Færd Kongens.

Megen Interesse frembyder Stykket om Fællesskabet mellem flere Landsbyer indbyrdes (S. 73 ff.). Her har Forf. taget fat paa en Opgave, som det var vel værdt at fordybe sig i, og han har benyttet de i Rentekammerarkivet bevarede Skov- og Græsningstaksationsprotokoller. Paa et Kort over Nordøstsjælland, der er medgivet Bogen, har han ved Linier forbundet de Landsbyer, mellem hvilke der bestod et Fællesskab om Benyttelsen af Skove og Oredrev. Vi faa her en Række Oplysninger om Omfanget af Byernes og deres Gaardes Ret. Han viser, at flere Steder et bestemt Grundtal var raadende, til

Eks. at enhver Gaard kunde sende tre Køer paa Græs, medens paa andre Steder Størrelsen af Gaardens Hartkorn var det afgørende. At Størrelsen af Enhvers Lod i Bymarken bestemte hans Andel i Brugsretten, var dog, som Forf. rigtigt viser, Hovedreglen rundt om i Danmark. Forf. burde her have undersøgt, om ikke de faa Tilfælde, hvor det hedder, at „ingen skal have mere end den anden“, simpelthen ere foranledigede ved, at Gaardene ere lige store. Et sydtysk Forhold staar ham imidlertid for Tanken. I Schweiz og i Allgauer Bjergene samt i Tirol kan man jævnlig finde, at ikke Gaardens Størrelse er det bestemmende, men at alle Besiddere have lige Ret. Og han finder nu, aabenbart som en Rest fra Urtiden, det samme Forhold i Eriks Sj. Lov II. 56. Her staar: *Æn um scoghæ skiftæ tha ma thet ey sva gangæ æfti sol fallit sum toft ær, for thy man takær oftæ then værstæ scogh oc læggær ofnæ then bæstæ, oc gør swa til iafnæth then lot hvær fangær i scoghæn ær, tha ma han sin hæftb thær a at kummæ oc tho til iafnæth viht annær.* Her tolker Forf. atter urigtigt. Lovstedet udsiger kun, at man deler Skoven uden Tanke om Gaardens Beliggenhed i Byen, uden Hensyn til Solfald eller Verdenshjørner; man deler ikke Skoven i „Skifter“, som hver for sig udloddes i Dele til alle, man stræber alene efter, at alle de, som ere lige berettigede, faa lige Lod, og danner Lodderne efter frit Skøn uden Hensyn til Beliggenhed. Lovstedet taler altsaa alene om de topografiske Forhold, ikke om Kvotadelingen.

Men vi fortsætte videre med Dr. Haffs Oplysninger om de nordsjællandske Forhold. Han undersøger, om disse Fællesskaber omfattede Byer i forskellige Herreder, og han hævder, at dette som Regel ikke er Tilfældet (S. 98 ff.). Nu viser imidlertid Kortet, at der i Landskaberne Nord for København findes 12 Tilfælde af saadant Fællesskab, og at i 4 af disse Herredsgrænsen er overskredet. Til de to af dem vil Forf. ikke tage Hensyn, da Byerne formentlig ere af nyere Oprindelse (deres Navne ende paa -rød, -torp), de 2 andre betragter han som Undtagelser. Men imellem 12 Tilfælde ere 2 (+ 2) Afvigelser dog Opmærksomhed værd, og saa betænker

Forf. ikke, at 7 af disse Grupper ligge saa fjernt fra Herredets Grænser, at de i den Henseende slet ikke kunne komme i Betragtning. Det er derfor rettest at sige, at disse økonomiske Forhold vare ordnede uden Hensyn til Herredsgrænsen¹⁾.

Dr. Haff gaar derefter over til at betragte Forholdene i Jylland. Han genfinder her i Landet Nord for Limfjorden Fællesskaber af samme Art som de sjællandske; Byerne have Fællesgræsninger sammen i Skove og Heder. Anderledes blive Forholdene derimod Syd for Fjorden, Skovene er her som Regel i Privates Eje, eller ogsaa tilhøre de Kronen. Det slaar nu Forf., hvordan den Modsætning, han saaledes har paavist mellem Sjælland og Jylland, stemmer med Saxo's Fortælling om det Salg af Skovene, som Svend Tveskæg maatte skride til for at skaffe sig den fornødne Sum til at kunne løskøbes af Fangenskabets. Skaaninger og Sjællændere købte sig ved sammenskudte Midler Fællesskab i Skovene, medens det i Jylland var de enkelte Familjer, som erhvervede dem²⁾.

Nu vil jeg gerne tro, at der her er en Forskel mellem Dele af Jylland og Sjælland, og at Forf. har givet et Bidrag til Belysningen deraf. Men for Vendsyssel gælder Forskellen altsaa ikke; fra Ringkøbing Amt mangle alle Oplysninger; for de østlige Landskaber Syd for Limfjorden gælder det kun, at der ikke var et Fællesskab mellem flere Byer om et Græsningsomraade, og efter Forf.s egen Oplysning fandtes i Viborg Amt mange Skove i Landsbyers Eje. Naar endelig Forf. gaar endnu videre i sine Slutninger og tror, at han har paavist, at

¹⁾ Besynderligt er det, at Forf., som selv rigtigt angiver, at -lev sammensattes med Personnavne (S. 99), dog tolker 2 Byer Herlev som Lev, der tilhørte Herredet (S. 99). Lige saa ugrundet som det er at gøre disse Byer til Undtagelser fra Reglen, lige saa vist er det, at Navnenes gamle Former tale imod en Sammensætning med *hæræth*. Forstavelsen lyder altid Her-, som er et bekendt Personnavn.

²⁾ Saxo 492: nunc publice, nunc privatim saltus ac nemora venditabat... Enimvero Scani ac Sialandenses communes sylvas publico ære comparaverunt. Apud Jutiam vero non nisi familiis propinquitatis serie cohærentibus emptionis communio fuit.

der i forhistorisk Tid fandtes en Adel med bestemte Forretigheder til de store Skove fremfor almindelig frie Mænd, — atter med sydtyske Forbilleder for Øje — maa man dog vel spørge, om Ejendomsret bliver en „Forret“, fordi den tilkommer en Adelig, og om ikke en Landsbys Beboere, der i Fællesskab eje en Skov, nyde netop den samme „Forret“¹⁾.

Saaledes er det idelig store og vigtige Spørgsmaal, hvormed Forf. giver sig i Lag. Han hævder ogsaa — i Overensstemmelse med P. Lauridsen — at man før det gamle Solskifte har kendt en Deling af Bymarken i Bol som sammenhørende Dele, hvori kun bestemte Gaarde havde Lod (Bolsbrødre), medens andre Gaarde vare lodtagne i et andet Bol osv. Det forekommer mig ikke, at Forf. har bragt nye Bidrag til Løsning af dette Spørgsmaal²⁾, og de faa Eksempler paa en saadan Ordning, som findes, kunne lige saa vel opfattes som Undtagelser, uden at noget peger paa, at de ere Levninger af en ældre Ordning.

¹⁾ Forf. paaberaaber sig, at i Følge Roeskilde-Anonymen de mægtige Familier besad en Ret til Skovene, indtil Harald Hens Love indførte en anden Ordning. Men Forf. fortolker atter Kilderne urigtigt. I hin Krønike læses: hic [Harold] silvas a solis potentibus obsessas communes fieri jussit (Scr. I. 378), og potens, er den, der sidder inde med Magt som Konge, Jarl eller Øvrighed, se samme Krønike umiddelbart foran S. 378, Saxo 563 f., J. Olrik, Den ældste Danmarkskrønike 24, Steenstrup i Hist. T. 8 R. I. 8 f.

²⁾ Naar Koldingske Reces art. 14 taler om Trætte mellem „Rensbrødre eller Bolsbrødre“, skal dette „tydelig“ vise, at Bolet var skilt fra Nabobolet ved en Agerren (II. 18). Slutningsmaaden er urigtig, men den er karakteristisk for Forf. Dr. Haff har lige saa lidt Ret til her at lade „eller“ angive en Identitet, som andensteds (I. 34) at lade det betegne en Modsætning. Han udtaler om Eriks Sjæll. L. III. 12: hauær nokær man luct han [vægh] ællær mæth gardh ællær mæth diki ællær mæth haghæ, at der ved de her nævnte tre Ord maa være angivet „en Modsætning“ mellem gardh (der künstliche Zaun), diki (der Damm) og haghæ (der natürliche Zaun). Jeg formoder, at Forf. ved det sidste forstaar det levende Hegn, modsat Stengærdet eller Stavigærdet. Men hans Bestemmelser ere alle tre urigtige. Naar Sk. L. 193 (XI. 8) siger: haghæ ma æi man hoggæ i an-

Mon det dog ikke var bedre i Stedet for disse mange store Slutninger at paavise sikre Kendsgerninger, selv om de foreløbig ikke tage saa vidt et Sigte. Forf. omtaler ved en enkelt Anledning, hvordan jeg i Stedet for alle Haande gættede Theorier har anbefalet „at vente“, og man føler, at Dr. Haff for den enkelte Gangs Skyld har sagt: „ja jeg gør det, men jeg gør det nødigt“. Det forekommer mig dog, at én sikker lagttagelse er mere værd end ti Hypoteser paa Taget. Overfor en Forf., der viser saa megen Kraft og opfindsom Kløgt og som saa ufortrødent og udholdende har taget fat paa at belyse et fjernt Lands historiske Forhold, er det ikke behageligt at skulle fremsætte saa mange Anker; men paa den anden Side maatte de mange Paastande, der findes i denne Bog, belyses efter deres virkelige Værdi. I den friske Maade, hvorpaa Forf. har sat en Mængde Spørgsmaal under Prøvelse, ligger imidlertid allerede en betydelig Fortjeneste. Dr. Haffs Undersøgelser ville sikkert lokke Andre til at give sig i Lag med de her behandlede Opgaver; han har endvidere sammenstillet saa mange Oplysninger om de ældre Tiders agrariske Forhold, Dyrkningsmaader og Skovbrug, at der sikkert vil kunne drages god Nytte deraf for Kendskabet til Danmarks indre Tilstande.

Johannes Steenstrup.

K. Rhamm. Ethnographische Beiträge zur germanisch-slawischen Altertumskunde. Erste Abteilung. Die Grosshufen der Nordgermanen. 1905. — Zweite Abteilung. Urzeitliche Bauernhöfe in germanisch-slawischem Waldgebiet. Erster Teil. Altgermanische Bauernhöfe im Übergange vom Saal zu Fletz und Stube. 1908. Braunschweig (Fr. Vieweg u. Sohn).

Alene ved at høre disse to Bøgers Sidetal nævnt — 1. Bind 868 Sider, 2. Bind 1150 Sider, — vil man faa en idé

nærs manz hæghnæthe skoghe, betyder hagh en af fældede Træer indhegnet Plads (Schlyter: genom tråns undanrödjande och stängsels upprättande). Diki betyder dernæst i det gamle Sprog ikke Dæmning eller Vold, men Grøft (se Lund, Kalkar). Endelig omfatter gardh mere end det døde Hegn (jfr. Gaardbryder, Gaardgang, Gaardsmutte).